

derimod givet os en forklaring på, hvorfor netop afholdsspørgsmålet i denne periode påkaldte sig videre opmærksomhed end blot dette i øvrigt meget vigtige forhold at være et program for en højnelse af den svenske almues sociale tilværelse.

Erik Helmer Pedersen

Olle Månsson: Industriell beredskap. Om ekonomisk försvarsplanering inför andra världskriget. Stockholm, Liber Förlag 1976. 269 s. English summary. S.kr. ca. 48.

Da den svenske rigsdag i april 1928 tog positiv stilling til et forslag fra en særlig »industriberedskabskommission« om at organisere et økonomisk rigsforsvar, fik Sverige som et af de første lande i verden fredstidssamfundets evt. mobilisering draget ind som planlægningsfaktor. Under 1. verdenskrig havde ganske vist en række lande, Danmark ikke at forglemme, med varierende held søgt at omstille det civile samfund fra normale til ekstraordinære forhold, men i de optimistiske, fredssindede 1920'ere var det, i politiske kredse især, ikke synderlig velset at planlægge for en ny storkrigs eventualiteter. Det svenske socialdemokrati under Per Albin Hanssons ledelse ville f. eks. nok være med til at oprette et økonomisk forsvar, kaldet »Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap,« men i spørgsmålet om planlægningsgrundlaget herfor ville partiet langt foretrække en ad hoc-præget linje frem for en decideret planlægning over for en tænkt krigssituation. Skulle man endelig planlægge for noget sådant, så socialdemokratiet civilbefolkningens forsyning med livsvigtige varer som et højere prioriteret planlægningsmål end det militære forsvars forsyning med krudt og kugler. Dermed skiltes rikskommissionens og partiets veje, eftersom kommissionen i god overensstemmelse med de forsvarsvenlige kræfter i datidens Sverige valgte at planlægge for den værst tænkelige situation: en 4 måneder lang krig med svensk deltagelse og vel at mærke under total afspærring fra omverdenen. Retfærdigvis må det dog siges, at det var for netop denne situation, kommissionen iflg. sin midlertidige instruks skulle planlægge, og da sådan, at det militære forsvar prioriteredes højest, dernæst kom på hhv. 2. og 3. pladsen civilbefolkningen og samfundsproduktionen som helhed. I de kommende år udarbejdede rikskommissionen da også en række beredskabsplaner, fortrinsvis med sigte på industriens forhold, men måtte i tiden omkring krigsudbruddet 1939 opleve at se sig selv afløst af en ny og åbenbart mere slagkraftig organisation, Statens Industrikommission. Det er om denne uheldige rikskommission, den svenske historiker Olle Månsson har skrevet sin doktorafhandling. Eftersom undersøgelsen er tilkommet inden for rammerne af projektet »Sverige under den 2. verdenskrig«, har forf. åbenbart ikke fundet det nødvendigt at sætte problemerne ind i en større sammenhæng, men har i stedet koncentreret sig om at skildre kommissionens arbejde ud fra dets eget arkiv i Krigsarkivet i Stockholm. I centrum for undersøgelsen står de foranstaltninger, kommissionen foreslog, og de reaktioner, der blev disse til del fra de implicerede parters side. Udover den lille stab, der indtil 1937 udgjorde kommissionens faste arbejdsstyrke, fandtes en ganske omfattende styringsgruppe med deltagelse af cheferne for det svenske forsvars øverste grene samt repræsentanter for de berørte ministerier, erhvervslivet og forskningen. Som det betones i Olle Månssons pædagogisk formede indledning, kunne kommissionen nok notere sig en række resultater fra sit planlægningsarbejde. Alligevel sidder det indtryk tilbage hos bogens læsere, at det i høj grad var skrivebordsfilosofi, der dominerede tankegangen hos de ledende. Kommissionen kunne ikke koordinere de enkelte styrelses konkrete planlægning for krigsforhold, eftersom den ikke havde kompetence hertil. Selv efter dens organisatoriske udbygning i medfør af den nye forsvarsordning af 1937 havde den ej heller ressourcer til at realisere de opstillede planlægningsmål. Da regeringen under indtryk af den stadigt mere spændte

situation i 1930'ernes sidste år fik tilvejebragt store midler til indkøb af vigtige råvarer og maskiner, var det Statens Reservförrådsnämnd, der stod herfor, ganske vist med basis i rigskommissionens planer. Regeringen gav efter München-krisen i september 1938 kommissionens ordre til også at planlægge for en langsomt optrappende beredskabssituation, men da kompetencestridigheder af forskellig slags stadig stillede sig hindrende i vejen for at få afsluttet kontrakter med industrien om leverancer i krigstid, gjorde industriens repræsentanter i kommissionen i marts 1939 kraftig opmærksom herpå. Den blev derpå underkastet en nærmere undersøgelse ved en særlig udredningsgruppe, men alt imens regeringens ledende mænd i efteråret 1939 tog kommissionen i forsvar over for dens strenge kritikere, dannedes 1/11 1939 Statens Industrikommissionen, en forløber for de forskellige beredskabsorganisationer, der sørgede for Sveriges forsyning i perioden 1939-45 og i de nærmeste efterkrigsår. Dermed var rigskommissionens skæbne beseglet. I sin prisværdigt forsigtigt formulerede konklusion siger Olle Månsson, at den ikke tog tilstrækkeligt bestik af de politiske og økonomiske realiteter i et socialdemokratisk domineret Sverige. Politisk manøvre frihed var vigtigere for en regering Per Albin Hansson end vidtgående mobiliseringsplaner for hele den svenske samfundsmaskine, når man i en ekstraordinær situation skulle søge at værne Sveriges neutralitet. I virkeligheden kan problemerne omkring den svenske beredskabsplanlægning ikke forstås, uden at man ser dem i sammenhæng med svensk udenrigs- og neutralitetspolitik som helhed. Som forf. selv påpeger gang på gang, er det svært at tolke de spredte oplysninger i kommissionens aktstykker om mulige motiver bag de agerende gruppers stillingtagen. Analysen viser dog ret entydigt, at beredskabsplanlæggerne fra deres elfenbenstårn ikke rigtig kunne få øje på 1930'ernes svenske hverdagssituation, når de skulle tilrettelægge rammerne for samfundets videreførelse under helt andre vilkår. Selv om man nok kunne have ønsket sig et bredere analysefelt under behandlingen af et så kompliceret emne, har forf. produceret en relativt kortfattet og letlæselig fremstilling af en andenrangs planlægning fra en tredjerangs beredskabsorganisations side i mellemkrigstidens Sverige.

Erik Helmer Pedersen

Hans Wallentin: Arbetslöshet och levnadsförhållanden i Göteborg under 1920-talet. Meddelanden från Ekonomisk-Historiska Institutionen ved Göteborgs Universitet 42, 1978. 275 s. incl. tabeller.

Thomas Fürth: De arbetslösa och 1930-tals-krisen. En kollektiv-biografi över hjälpsökande arbetslösa i Stockholm 1928-1936. Stockholmmonografier utgivna av Stockholms kommun. Sthlm., Almqvist & Wiksell, 1979. 300 s. + tabelbilag.

Hans Wallentins og Thomas Fürths socialhistoriske disputatser har arbejdernes levevilkår som deres centrale emne. Arbejdsløshedens omfang, dens karakter og dens årsager – er også – og måske navnlig var i mellemkrigstiden – en særdeles væsentlig komponent. Begge studier er lokalstudier af store bykommuner med de muligheder det giver for at komme ned under de aggregerede tal i nationalstatistikken og med de begrænsninger i generaliseringer, lokalstudier altid medfører. Begge forfattere benytter sig af den velkendte svenske akademiske stil, der i hvert kapitel, evt. i hvert afsnit, først redegør for, hvad der hidtil er nået, så hvad forfatteren nu agter at belyse, derpå endelig selve »brødstoffet« og til sidst en sammenfatning. Det giver overskuelighed og sikkerhed som i en opslagsbog, men også en hoplitagtig tunghed i fremstillingen.

Her hører imidlertid også ligheden mellem bøgerne op. Hans Wallentins undersøgelsesniveau er makroplanet, hans første og betydeligste spørgsmål er, hvor stor egentlig